

INDHOLD

FORORD · 9

INDLEDNING · 13

Det sundhedspædagogiske problemfelt · 18

Viden og værdier – hvorfor? · 18

Styringsbestræbelser og sundhedspædagogik · 20

Sundhedspædagogikkens inderside og yderside · 23

1 · SUNDHED OG PÆDAGOGIK · 26

Pædagogisk kompleksitet · 28

Overvægt blandt børn – et eksempel · 29

Dominerende pædagogiske opfattelser · 35

Sundhedsfremme og forebyggelse · 39

Betydningsforskelle · 40

Den offentlige sundhed · 42

Pædagogisk sundhedsfremme · 44

Pædagogisk forebyggelse · 47

Eksempler fra pædagogisk udviklingsarbejde · 49

Sundhedsbegreber · 51

Det brede og positive sundhedsbegreb · 52

Det biomedicinske sundhedsbegreb · 54

Unge sundhedsbegreber · 55

Et professionelt sundhedsbegreb · 59

Et åndeligt sundhedsbegreb · 62

Inuit-sundhed · 64

Sundhed og værdier · 68

2 · SUNDHED OG RISIKO · 70

Komplekse og uklare politiske dagsordner · 70

Fem sundhedsdiskurser · 73

Politisk sundhed · 76

Økonomisk sundhed · 78

Moralsk sundhed · 78

Medicinsk sundhed · 79

Pædagogisk sundhed · 80

Sammenfatning · 81**Risikokompleksitet** · 82

Risiko og sikkerhed · 84

De sundhedsprofessionelles egen kritik · 87**3 · VIDEN** · 89**»Det hermeneutiske blik«** · 91

Den klassiske hermeneutik · 94

Filosofisk hermeneutik · 96

Videnskabelig hermeneutik · 99

Fænomenologisk-strukturel hermeneutik · 100

Radikal hermeneutik · 102

Pædagogisk udviklingsarbejde · 106

Pædagogisk udviklingsarbejdes historie · 107

Aktionsforskning · 111

Dialogforskning · 116

Teoretisk viden og praksisviden · 121**Videnskabsetik** · 125**Unge hjerter** · 131

Dataindsamling · 132

Analysestrategi · 133

Viden om viden · 137

Eksempler på unges viden · 139

4 · VÆRDIER · 141**Værdier i forskningslitteraturen** · 143**Pædagogiske værdier** · 147**Klassisk værdifilosofi** · 150

Nutidig grundlagstænkning · 154

Værdibegrebet systemteoretisk set · 156

Værdier i kommunikation og beslutningsgrundlag · 161

Værdier i forhold til normer, moral og etik · 163

Værdiafklaring · 165

Sundhedsbegrebet i et værdireflekteret perspektiv · 167

5 · SUNDHEDSPÆDAGOGIK · 170

Sundhedspædagogik i systemteoretisk perspektiv · 171

Uddannelsessystemets dannelsesbegreb · 181

Refleksiv dannelse · 184

Sundhedspædagogisk kompetence · 188

Konsulentfunktionen i dagtilbud · 191

Værdireflekteret pædagogisk kompetence · 193

6 · NYE VEJE FOR SUNDHEDSFREMME OG FOREBYGGELSE · 201

Værdier i sundhedsarbejdet i Grønland · 202

Sundhedsfremme – isolation og resurser · 206

Fællesskab eller isolation? · 206

Arbejdsmetode · 208

Hjemmesygeplejerskernes iagttagelser og erfaringer · 209

Udvikling og støttefunktion · 210

Ansvar og læring i gruppen · 211

Hjemmesygeplejerskernes konklusion · 212

Implementering og forankring · 214

Professionel værdiafklaring · 215

Sammenfatning · 220

Skolesundhedsplejen ved en skillevej · 221

Runde børn-projektet · 227

Sundhedsplejerskens konklusion · 231

Professionel omsorg · 232

Sundhedspædagogisk kompetence · 233

LITTERATUR · 235

REGISTER · 247

FORORD

Sundhedspædagogik handler om at skabe rammer for læring, der baner vejen for et sundere og bedre liv. Det er en udfordring for mig at skrive en bog om sundhedspædagogik, fordi både sundhed, pædagogik og deres indbyrdes kobling er »i spil«. Ikke desto mindre er det min intention at beskrive, hvordan forskellige nutidige opfattelser af sundhed og pædagogik indvirker på den måde, der tages beslutninger på i sundhedsarbejdet. Hvis vi vælger at se sundhed som andet og mere end et godt helbred, hvis behandling, forebyggelse og sundhedsfremme kobles til andet end risiko og fare, og hvis sundhedsundervisning og anden sundhedspædagogik målrettes handlinger og sundhedsfremmende forandringer, ja, så kommer sundhedsarbejdet til at handle om viden og værdier. En sådan videns- og værdibaseret tilgang rummer mulighed for at tage det enkelte menneskes eller en målgruppes indsigt og handleerfaringer alvorligt. Sundhed kan, som jeg ser det, ikke forstås uden om mennesket eller de fællesskaber, hvori mennesker lever og udfolder sig.

I denne bog opstiller jeg en række betingelser for udvikling af sundhedspædagogisk kompetence. Det handler i al sin enkelthed om at kunne reflektere over, hvilken viden og hvilke værdier der er på spil i det forebyggende og sundhedsfremmende arbejde. Sundhedspædagogisk kompetence muliggør udvikling og anvendelse af en tværgående viden, styrkelse af et samarbejde på tværs af faggrænser og andre traditionelle opdelinger samt refleksion over forskellige sundhedsopfattelser, viden og værdier. Endelig implicerer pædagogisk kompetence evnen til se sig selv i andres øjne. Denne sidste dimension er i bogen beskrevet som refleksiv dannelse. Det er evnen til at skifte blik – altså en evne til at iagttage iagttagelsesgrundlag, dvs. forskellige syn på sundhed, hvilke grundantagelser der gør sig gældende, hvilken viden, hvilke værdier, og hvad der ellers måtte

have betydning for de beslutninger, der tages. Men paradoksalt nok kan man ikke få øje på viden og værdier uden at kende til viden og værdier. Udfordringen for mange sundhedsprofessionelle og sundhedsundervisere er, hvordan man kan få øje på andres viden og værdier, hvis disse andre eksempelvis har en anden kultur, hvor andre normer og holdninger har betydning. Hvordan kan man vide, at noget, man ikke kender til, er værdifuldt for andre?

Bogen kan af samme grund ikke give et færdigt svar på, hvad nyttig viden om sundhed og værdier *er*, men blot vise noget af det, viden og værdier *gør* i forhold til sundhedspædagogik og sundhedsopfattelser. Med eksempler fra pædagogisk udviklingsarbejde viser jeg, hvordan den måde, der tales om sundhed på, forbinder viden og værdier og udmønter sig i strategier, der somme tider går imod intentionen. Kommunikation om sundhed kan både udvide menneskers meningshorisont og begrænse den. Frem for alt er det et spørgsmål om at gøre sundhedspædagogikken refleksiv og fleksibel. Den skal udgøre et forandringsgrundlag, mennesker skal bruge, og noget, fællesskaber har interesse i.

På sundhedsområdet er man i stigende grad begyndt at reflektere pædagogisk over sundhed, forebyggelse og sundhedsfremme. Sundhedspædagogikken stiller både spørgsmål og giver svar, og den skal bygges op omkring viden og værdier, der er genkendelige både for de mennesker, der skal have mulighed for at lære og udvikle sig, og for de sundhedsprofessionelle og underviserne, der har ansvar for at sætte rammer omkring gode læreprocesser.

Ideen til at samle og formidle viden om sundhedspædagogik, viden og værdier er primært opstået i forlængelse af mine ph.d.-studier, dels gennem udviklingsarbejde, og dels via samarbejde med andre forskere, undervisere, konsulenter og sundhedsfolk. Det er ikke mindst deres konstruktive synspunkter og erfaringer, der har kvalificeret bogen. Tak til dem alle. En særlig tak til mine kolleger i Forskningsprogrammet for Miljø- og Sundhedspædagogik og i Institut for Pædagogik på Danmarks Pædagogiske Universitetskole ved Aarhus Universitet. Endvidere tak til Krista og Viggo Petersens Fond for støtte, der muliggjorde et ophold på det italienske kloster-San Cataldo, hvor bogen fik kvalificeret sit åndelige og filosofiske

grundlag. Sidst, men ikke mindst fortjener mine to døtre og mine venner en stor tak. Uden deres opbakning, forståelse og gode humør var bogen ikke blevet til det, den er. De har bidraget med værdifulde kommentarer og mindet mig om, at sundhedspædagogik ikke kun drejer sig om »wellness« og »det gode liv«, men også om forhold, der vedrører villighed og åndelighed og i sidste ende kærlighed og om måder at acceptere og håndtere sygdom på.

Karen Wistoft

Marts 2009